

SUSȚINEREA EDUCAȚIEI ANTREPRENORIALE: EXPERIENȚA STATELOR UE ȘI LECȚII PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Alexandra NOVAC

Dr. în economie, conf. cercet.

Institutul Național de Cercetări Economice

[*alecsandra_novac@yahoo.com*](mailto:alecsandra_novac@yahoo.com)

Abstract

It is becoming increasingly obvious that entrepreneurial skills, knowledge and attitudes can be learned and are of particular importance in meeting the challenges of the 21st century. This paper provides an overview of the main mechanisms and measures to support entrepreneurship education and the main institutional actors involved in the development of entrepreneurship education in the EU countries. The following methods and techniques were used in the investigation process: desk research, critical analysis and generalization of specialized literature and analytical materials, comparative analysis. The research findings have resulted in the identification of proposals on the possibilities of using the EU experience to support entrepreneurship education in the Republic of Moldova.

Key words: *Entrepreneurial education, entrepreneurial skills, entrepreneurship, Republic of Moldova.*

JEL Classification: *I 21, I 23, L 26*

Notă: *Articolul este parte componentă din cadrul următoarelor proiecte de cercetare:*

- *„Evaluarea multidimensională și dezvoltarea ecosistemului antreprenorial la nivel național și regional în vederea impulsivării sectorului IMM în Republica Moldova” (cu cifrul 20.80009.0807.38).*
- *„Armonizarea politicii de dezvoltare a IMM-urilor în Republica Moldova cu principiile ”Small Business Act” pentru Europa” (cu cifrul*

15.817.06.05A.) Etapa anului 2019 “Îmbunătățirea posibilităților de implicare a tinerilor în activitățile antreprenoriale în Republica Moldova”.

Introducere

Există o conștientizare tot mai mare cu privire la faptul că educația antreprenorială este esențială atât pentru oferirea cunoștințelor (formarea mentalității tinerilor) privind lansarea unor afaceri, dar și pentru a asigura competențe, cunoștințe și atitudini esențiale pentru dezvoltarea unei culturi antreprenoriale. Cercetările realizate în ultimele decenii indică o importanță tot mai mare a beneficiilor educației antreprenoriale atât pentru individ, cât și pentru societate. Există opinii însă potrivit cărora deși educația antreprenorială este unul dintre subiectele cele mai discutate în literatura antreprenorială, efectele sale în ceea ce privește activitatea antreprenorială a populației nu au fost încă clar demonstrate (Bécharde și Grégoire, 2005). Unii autori susțin însă exact contrariul, menționând că impactul real al educației antreprenoriale este verificat fie prin influența exercitată asupra populației unei țări, prin recunoașterea și valorificarea oportunităților economice de afaceri, fie prin faptul că educația oferă indivizilor abilitățile necesare creării și susținerii companiilor (Levie și Autio, 2008).

De mai mulți ani, dezvoltarea și promovarea educației antreprenoriale a reprezentat unul dintre obiectivele cheie ale politicii UE și statelor membre. Diferite aspecte privind dezvoltarea și promovarea educației antreprenoriale au fost reflectate în principalele documente de politici ale UE privind susținerea antreprenoriatului, cum ar fi: Small Business Act pentru Europa (2008), Strategia Europa 2020 (2010), Planul de Acțiune ”Antreprenoriat 2020” (2013). Educația antreprenorială a avut un rol semnificativ în susținerea principalelor obiective ale Strategiei Europa 2020: creșterii economice inteligente, durabile și favorabile incluziunii. Mai recent, Rezoluția Parlamentului European din 16 decembrie 2020 privind noua strategie pentru IMM-urile europene (2020/2131(INI)) încurajează statele membre să ”lanseze inițiative educaționale și de perfecționare pentru femei, pentru a le ajuta să își îmbunătățească competențele antreprenoriale; integrarea competențelor antreprenoriale în primele etape ale educației” (Parlamentul European, 2020).

Ținând cont de cele mai eficiente măsuri de susținere a educației antreprenoriale în statele UE, este, îndeosebi, relevant de a analiza și utiliza experiența statelor europene privind cele mai bune practici de încurajare și oferire a suportului în domeniul educației antreprenoriale.

Lucrarea abordează următoarele subiecte: i) cadrul instituțional al susținerii educației antreprenoriale; ii) măsurile principale ale susținerii educației antreprenoriale în statele UE.

Cadrul instituțional al susținerii educației antreprenoriale

Domeniul educației antreprenoriale este condus de un întreg ecosistem de părți interesate și parteneriate interconectate, incluzând, în principal, instituțiile UE, guvernele naționale, ONG-urile, întreprinderile și, desigur, instituțiile de învățământ. Cadrul instituțional care vizează dezvoltarea educației antreprenoriale în statele UE diferă de la țară la țară. În general, putem distinge 3 tipuri de instituții, implicate în mod direct sau indirect în susținerea categoriei analizate: *instituții publice, instituții private, instituții necomerciale*.

Principalii actori instituționali identificați, implicați în dezvoltarea educației antreprenoriale, se referă la:

- *Instituțiile UE* – rolul acestora este de a elabora politica UE concepută pentru a sprijini acțiunile la nivel național și pentru a contribui la abordarea provocărilor comune, cum ar fi deficitul de competențe a capitalului uman, evoluțiile tehnologice și concurența globală. Obiectivul principal al Comisiei Europene cu privire la tema cercetată este de a promova educația antreprenorială și de a accentua importanța acesteia la toate nivelurile de învățământ: de la învățământul primar la cel universitar.

Fiecare stat membru, însă este responsabil pentru propriile sisteme de educație și formare, dar Comisia Europeană are rolul de a acționa ca un catalizator și facilitator în vederea sprijinirii aspectelor ce țin de:

- transformarea educației antreprenoriale într-o trăsătură de bază în sistemele educaționale;
- schimbul de idei, cunoștințe, experiență și bune practici între țări, părți interesate și practicieni;
- dezvoltarea de modele, instrumente comune și proiecte cu o valoare adăugată ridicată la nivelul UE.

La nivelul UE funcționează Cadrul strategic pentru cooperarea europeană în domeniul educației și formării profesionale, care este un forum

ce permite statelor membre să coopereze în vederea împărtășirii celor mai bune practici în domeniu. Acest cadru oferă statelor membre posibilitatea de a obține și de a disemina cunoștințe și a promova reformele politicii educaționale la nivel național. Cadrul vizează orice formă de educație – de la învățământul preșcolar la învățământul superior și formarea profesională pentru adulți. Unul dintre cele patru obiective comune ale UE, pe care îl urmărește acest forum se referă la stimularea creativității, inovării și spiritului antreprenorial la toate nivelurile de educație și formare.

- *Instituții guvernamentale, agenții de stat* - guvernele au diferite roluri în stimularea educației antreprenoriale: elaborează acte legislative și documente de politici, implementează strategii de susținere a educației antreprenoriale, stabilesc programe de finanțare specifice, susțin anumite instituții de învățământ superior, etc. (Lilischkis S., et.al, 2015). Spre exemplu, în Danemarca Fundația Daneză pentru Antreprenoriat a fost înființată ca principal actor în domeniul educației antreprenoriale și un parteneriat de patru ministere (Ministerul Educației, Ministerul Învățământului Superior și al Științei, Ministerul Culturii și Ministerul Afacerilor și Dezvoltării) a fost înființat pentru a colabora cu fundația respectivă în vederea implementării strategiei în domeniul vizat. Astăzi Fundația Daneză pentru Antreprenoriat funcționează ca un centru național de cunoaștere în domeniul educației antreprenoriale (Danish Ministry of Science, Technology and Innovation, 2010).

- *Instituții de învățământ* – rolul instituțiilor de învățământ este esențial în educarea antreprenorială a tinerilor. Prin intermediul programelor de educație antreprenorială, instituțiile de învățământ, în funcție de nivelul de învățământ la care este predată disciplina, oferă atât cunoștințe teoretice, cât și urmăresc o varietate de obiective, cum ar fi: dezvoltarea aptitudinilor necesare pentru luarea deciziilor; explorarea oportunităților de carieră; asigurarea experienței practice privind gestionarea unei societăți comerciale, a unei afaceri; oportunități pentru dezvoltarea și consolidarea unor abilități academice și manageriale, etc.

- *Sectorul privat* este din ce în ce mai activ implicat în educația antreprenorială a tinerilor. Multe instituții de învățământ profesional și superior cooperează cu antreprenorii, în special cu cei din regiune, în scopuri curriculare. De asemenea, instituțiile cooperează cu agenții economici pentru a oferi elevilor/studentilor posibilitatea de a efectua stagii în companii, precum și de a se implica în proiecte reale de afaceri. Totodată, în multe state,

instituțiile private și nonprofit sunt deja implicate în dezvoltarea materialelor didactice.

- *Sectorul non-profit, rețelele de afaceri* – ONG-urile joacă un rol important în organizarea educației antreprenoriale în școlile profesionale, în special prin oferirea de programe bazate pe experiență practică și pe proiecte. De obicei, aceste organizații au legături strânse cu mediul de afaceri și adesea primesc o anumită susținere din partea autorităților publice. Rețelele europene, cum ar fi Junior Achievement Enterprise (asociație obștească a cărei misiune constă în motivarea și pregătirea tinerii generații pentru a se afirma cu succes în economia de piață) și rețeaua European-Pen, promovează în general programe de creare a mini-companiilor sau programe privind efectuarea stagiului de practică în companii. Aceste programe sunt larg răspândite și sunt prezente în toate țările europene (European Commission, 2009).

- *Camere de comerț, organisme de consultanță*. Un exemplu relevant în susținerea educației antreprenoriale îl reprezintă experiența Estoniei, Camera de Comerț și Industrie a căreia este convinsă de importanța educației antreprenoriale. Începând cu anul 2010, organizația a preluat rolul de lider în crearea unui ”think tank” pentru educația antreprenorială, reunind o gamă largă de părți interesate, care lucrează în domeniul educației antreprenoriale, de la universități la organizații de tineret. Scopul principal este de a încuraja și promova nevoia de mai mult spirit antreprenorial în întreaga țară și la toate nivelurile educației, sprijinind școlile, întreprinderile și ministerele în a înțelege mai bine competențele cheie ale antreprenoriatului. Acțiunile de bază realizate de această organizație urmăresc: susținerea inițiativelor privind educația antreprenorială; includerea abilităților de întreprinzător în curriculum; mai multe activități de formare a profesorilor; coordonarea și schimbul de informații între părțile interesate. De asemenea, de două ori pe an, camera de comerț estoniană organizează întruniri ale grupurilor de lucru în domeniul educației antreprenoriale, având ca scop sprijinirea colaborării dintre școli și factorii interesați.

- *Consultanți privați, experți într-un anumit domeniu* sunt, de obicei, implicați în predarea cursurilor antreprenoriale în instituțiile de învățământ superior (în calitate de invitați sau mentori).

Principale măsuri ale susținerii educației antreprenoriale în statele europene

Există o varietate de măsuri, activități și inițiative de susținere a educației antreprenoriale utilizate în statele europene. Printre principalele măsuri identificate menționăm următoarele:

- *Oferirea finanțării pentru susținerea educației antreprenoriale.*

Există diferite modalități la nivelul statelor europene de a oferi finanțare pentru educația antreprenorială. Educația antreprenorială este finanțată la nivelul statelor UE, prin *surse naționale și / sau europene*. Majoritatea statelor europene stabilesc un buget național pentru educația antreprenorială, cu precădere pentru punerea în aplicare a strategiei lor în domeniul educației antreprenoriale sau a unei strategii mai generale, care vizează inclusiv domeniul dat (Comisia Europeană/EACEA/Eurydice, 2016). De asemenea, țările pot alocă un buget separat pentru educația antreprenorială chiar și în cazul în care nu au o strategie în acest domeniu.

- *Elaborarea materialului didactic și al instrucțiunilor* reprezintă cea mai comună formă de susținere oferită de autoritățile centrale și locale. Principalul tip de sprijin acordat profesorilor de către autoritățile centrale este finanțarea sau elaborarea materialelor didactice. În mai multe state europene, autoritățile centrale au elaborat ghiduri pentru educația antreprenorială, uneori în cooperare cu alte părți interesate, cum ar fi centrele de expertiză. Centre de expertiză la nivelul învățământului profesional susținute de autoritățile centrale există în țări, precum: Belgia, Danemarca, Spania, Franța, Croația, Austria, România, Finlanda și Muntenegru. Spre exemplu, în Estonia ministerele și Fundația Innove au susținut elaborarea și dezvoltarea materialelor de învățare și de predare (manuale, materiale video, modele de planuri de lucru pentru cadrele didactice, cu accent pe integrarea educației antreprenoriale (Comisia Europeană/EACEA/Eurydice, 2016).

- *Formarea inițială a cadrelor didactice.* În aproape jumătate din statele europene, instituțiile de formare a cadrelor didactice au autonomia de a decide cu privire la includerea educației antreprenoriale în programele lor. De asemenea, în majoritatea statelor integrarea educației antreprenoriale în programele de formare inițială a cadrelor didactice nu este reglementată. Unele organizații (Rețeaua de consilieri pedagogici de pe lângă Agenția pentru Antreprenariat și Inovare din Belgia (comunitatea germană)) organizează ateliere de lucru privind educația antreprenorială pentru cadrele didactice.

Interesantă este și experiența Republicii Cehe, cadrele didactice ale căreia au la dispoziție cursuri de dezvoltare profesională continuă orientate pe cultura financiară. De asemenea, în cadrul proiectului ”Stagii în companii – Educație Practică 2”, lansat în anul 2014 de Fondul pentru educație continuă, o organizație a Ministerului Muncii și Afacerilor Sociale, a fost elaborat catalogul național al stagiilor de practică. Acesta reprezintă o platformă on-line cu acces gratuit, care are ca obiectiv să ofere potențialilor candidați, oportunități pentru stagii de practică. Statele europene au elaborat un șir de ghiduri în domeniul educației antreprenoriale. Merită de menționat cel mai extins registru de resurse din Republica Cehă - Portalul Metodologiilor, obiectivul căruia este să inspire cadrele didactice să predea într-un mod inovativ și să disemineze experiențele colegilor săi.

În Finlanda materialele de sprijin în domeniul educației antreprenoriale sunt oferite prin intermediul unei pagini web, gestionate de Consiliul Național Finlandez pentru Educație. În anul 2001, cu suportul financiar al Fondului Social European, în Finlanda a fost creat un serviciu gratuit în domeniul educației antreprenoriale (“YES – Mediu virtual de învățare pentru antreprenariat”), acționând ca un centru de expertiză pentru regiuni.

La formarea cadrelor didactice în domeniul educației antreprenoriale, contribuie și relația între instituțiile de învățământ și mediul de afaceri. Astfel, rolul reprezentanților comunității de afaceri în acest sens este să susțină predarea și învățarea în spirit antreprenorial ca experți, susținători, mentori sau prieteni cu spirit critic (Comisia Europeană, 2014).

- Susținerea educației antreprenoriale este, cu precădere, menționată în diferite *regulamente și documente de politici naționale*, cum ar fi: legi, strategii, coduri, statute. Acestea joacă un rol important în furnizarea educației antreprenoriale. Ele pot determina, de asemenea, măsura în care experții din exterior pot fi angajați în activitățile de predare a educației antreprenoriale. Mai mult ca atât, regulamentele pot determina importanța educației antreprenoriale, făcând-o să fie vizibilă pentru membrii universității și să acționeze astfel ca un ghid pentru gândirea și comportamentul antreprenorial în cadrul instituțiilor de învățământ superior. În unele instituții de învățământ superior europene, educația antreprenorială este menționată în mod explicit în strategia acestora (Lilischkis S., et.al, 2015).

Concluzii și propuneri

Cercetările efectuate au permis generalizarea și sistematizarea principalelor măsuri de susținere a educației antreprenoriale la nivelul UE, precum și elaborarea unor concluzii și propuneri:

- Educația antreprenorială reprezintă un subiect de maxim interes pentru Uniunea Europeană, fiind activ sprijinită prin politicile dezvoltate în ultimele două decenii. În principalele documente ale UE privind susținerea antreprenoriatului pe parcursul mai multor ani, este abordat spiritul antreprenorial un element de bază al programelor de învățământ la toate nivelurile de educație, axându-se pe următoarele elemente: antreprenoriatul în instituțiile învățământului primar și secundar și în cadrul curriculei școlare, măsuri de susținere a școlilor și profesorilor, antreprenoriatul în instituțiile de învățământ superior, participarea actorilor externi și mediului de afaceri, promovarea antreprenoriatului în învățământul superior, etc.

- Cadrul instituțional care vizează dezvoltarea educației antreprenoriale în statele europene diferă de la țară la țară. Domeniul educației antreprenoriale este condus de un întreg ecosistem de părți interesate și parteneriate interconectate, incluzând instituțiile UE, guvernele naționale, ONG-urile, întreprinderile, societatea civilă și, desigur, școlile și universitățile.

- Sectorul privat este din ce în ce mai activ implicat în educația antreprenorială a tinerilor. Instituțiile cooperează cu întreprinderile pentru a oferi elevilor/studentilor posibilitatea de a efectua stagii în companii, precum și de a se implica în proiecte reale de afaceri. Totodată, sectoarele private și nonprofit sunt deja implicate în dezvoltarea materialelor didactice.

Luând în considerare cele mai bune practici europene privind susținerea educației antreprenoriale, pentru Republica Moldova considerăm oportună urmărirea următoarelor direcții:

- La nivelul lor de responsabilitate, instituțiile de învățământ superior ar putea să elaboreze strategii și planuri de acțiune privind educația antreprenorială și cercetarea în domeniul antreprenoriatului, precum și încorporarea experiențelor antreprenoriale practice ca parte obligatorie a curriculumului; să creeze un departament de educație antreprenorială, care să servească ca un centru antreprenorial în cadrul instituției, etc.

- E important ca strategiile și planurile de acțiuni ale instituțiilor de învățământ să fie comunicate profesorilor, studenților, părinților și comunității locale. Astfel, va crește nivelul de încurajare a unei culturi

antreprenoriale în instituțiile de învățământ, iar organizațiile locale (ONG-uri, autorități locale, părinți și asociații studențești, de afaceri, etc.) implicate vor fi conștiente de rolul lor în educația antreprenorială.

- Instituțiile de învățământ ar putea fi mai active în implicarea comunității locale și stabilirea de parteneriate și rețele cu aceasta (camere de comerț, organizații intermediare de afaceri și IMM-uri, oameni de afaceri) în vederea promovării și furnizării educației antreprenoriale.

- Instituțiile de învățământ ar putea fi mai active în organizarea de seminare sau conferințe în care antreprenorii-invitați ar împărtăși experiențele lor antreprenoriale cu elevii/studentii pentru a-i inspira și motiva în alegerea carierii viitoare. De asemenea, antreprenorii ar putea fi implicați mai activ în procesul de învățare și predare în școli/universități. Aceasta va oferi profesorilor și studenților experiențe practice reale cu spirit antreprenorial și inovativ.

- Instituțiilor de învățământ le revine un rol major în creșterea nivelului de conștientizare în rândul profesorilor cu privire la importanța integrării educației antreprenoriale în curriculumul de învățământ. Pentru ca elevii/studentii să dobândească competențe antreprenoriale sau să devină antreprenori, profesorii înșiși trebuie să dezvolte competențe similare. Astfel, e necesar de a acorda o atenție deosebită instruirii profesorilor în scopul integrării eficiente a educației antreprenoriale în materiile pe care le predau.

- Educația antreprenorială necesită infrastructură: spații pentru a experimenta, a organiza întruniri cu antreprenorii, a elabora prototipuri, precum și a prezenta și comercializa produsele. Guvernul ar putea sprijini și dezvolta această infrastructură, oferind, spre exemplu, finanțare sau suport consultativ în acest sens.

Referințe

- [1]. Bechard, J., & Grégoire, D. (2005). Entrepreneurship education research revisited: the case of higher education. *Academy of Management Learning and Education*, 4(1), pp.22–49
- [2]. Comisia Europeană (2014). Educația antreprenorială: ghidul formatorilor. [online]
<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/7465/attachments/1/translations/ro/renditions/native>

- [3]. Comisia Europeană/Eacea/Eurydice (2016). Educația antreprenorială în școlile din Europa. Raport Eurydice. Luxemburg: Oficiul pentru publicații al Uniunii Europene. 2016. [online]. <https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/74a7d356-dc53-11e5-8fea-01aa75ed71a1>
- [4]. Danish Ministry Of Science, Technology And Innovation (2010). Strategy for Education and Training in Entrepreneurship. [online]. <https://ufm.dk/en/publications/2010/files-2010/strategy-for-education-and-training-in-entrepreneurship.pdf>
- [5]. European Commission (2009). Entrepreneurship in vocational education and training. Final report of the expert group.
- [6]. Levie, Jonathan & Autio, Erkkko (2008). A theoretical grounding and test of the GEM model. *Small Bus Econ*, 31, 235–263
- [7]. Lilischkis s., Volkmann C., Gruenhagen M., Bischoff K., Halbfas B. (2015). Supporting the Entrepreneurial Potential of Higher Education. Final Report. European Commission
- [8]. Parlamentul European (2020). Rezoluția Parlamentului European din 16 decembrie 2020 referitoare la o nouă strategie pentru IMM-urile europene (2020/2131(INI)) [online] https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0359_RO.pdf